

การพัฒนารูปแบบตัวอักษรไทยมุสลิมด้วยแนวคิดท้องถิ่นภวัตน์ เพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ชาวไทยมุสลิม

The Development of Thai Typeface Design with Localization Concept to Reflect Identities of Thai-Muslim

ดานุ ภูมาลี*, เกียรติศักดิ์ เขียวมั่ง, และ สุชาติ เถาทอง
Danu Phumalee*, Kriangsak Khiaomang, and Suchat Thaotong

สาขาทัศนศิลป์และการออกแบบ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
Visual Arts and Design, Faculty of Fine and Applied Art, Burapha University

*ติดต่อผู้เขียน danu.p@rsu.ac.th

ส่งบทความ 20 มีนาคม 2562 | แก้ไข 13 พฤษภาคม 2562 | ตอรับ 15 พฤษภาคม 2562 | เผยแพร่ 22 กรกฎาคม 2562

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารในงานออกแบบที่ผ่านการมองเห็นเป็นสำคัญ (visual communication) และลักษณะการใช้งานตัวอักษรที่สามารถสะท้อนอัตลักษณ์ของชาวไทยมุสลิมได้ เพื่อสร้างแนวทางการออกแบบตัวอักษรที่สามารถเพิ่มประสิทธิภาพการสื่อสารในงานออกแบบที่ผ่านการมองเห็นเป็นสำคัญที่ต้องการสะท้อนถึงอัตลักษณ์ชาวไทยมุสลิม และเพื่อออกแบบตัวอักษรที่สามารถเพิ่มประสิทธิภาพการสื่อสารในงานออกแบบที่ผ่านการมองเห็นเป็นสำคัญที่ต้องการสะท้อนถึงอัตลักษณ์ชาวไทยมุสลิม และเป็นทางเลือกให้นักออกแบบเลือกใช้ได้ตามวัตถุประสงค์

การวิจัยนี้ใช้พื้นที่ในการวิจัยเป็นชุมชนของชาวไทยมุสลิมในอดีตโดยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แสดงถึงแนวคิดท้องถิ่นภวัตน์ในประเทศไทยโดยเลือกจากความเก่าแก่ของศาสนสถานที่เกิดขึ้นตั้งแต่ช่วงปลายกรุงศรีอยุธยาจนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์รวมถึงชุมชนมุสลิมโดยรอบ ตามที่ถูกบันทึกผ่านหลักฐานด้านประวัติศาสตร์ รวมถึงการรวบรวมแนวคิดที่มีความเชื่อมโยงหรือมีอิทธิพลต่อรูปแบบศิลปะอิสลามในประเทศไทย ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดท้องถิ่นภวัตน์เพื่อให้งานออกแบบตัวอักษรแสดงถึงภูมิปัญญาของคนในสมัยก่อน ด้านการวิเคราะห์และประเมินผลการออกแบบผู้วิจัยให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบตัวอักษร จำนวน 3 ท่าน และผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะอิสลามและด้านศาสนาอิสลาม จำนวน 3 ท่าน ประเมินคุณภาพของผลงานโดยแบบประเมิน

ผลที่ได้จากงานวิจัย คือ ชุดตัวอักษรไทย 2 รูปแบบ ซึ่งประกอบด้วย ชุดตัวอักษรที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชาวไทยมุสลิม 2 ชนิดพันธุ์ ชุดแรก คือ ชุดตัวอักษร Check Amad (เปอร์เซีย) และชุดตัวอักษร Thai x Islamic (มาลายู) โดยใช้แนวคิดท้องถิ่นภวัตน์ในการออกแบบเพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ชาวไทยมุสลิมทั้ง 2 ชนิดพันธุ์นั้น ผลการประเมินงานออกแบบโดยผู้เชี่ยวชาญ พบว่า มีความชัดเจนจดจำได้ง่าย มีความสวยงาม สะท้อนถึงชาติพันธุ์เดิมและความเป็นท้องถิ่น โดยตัวอักษรทั้ง 2 รูปแบบเป็นทางเลือกหนึ่งของนักออกแบบที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในงานออกแบบที่ต้องการใช้สะท้อนอัตลักษณ์ชาวไทยมุสลิมหรือนำไปประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมตามวัตถุประสงค์ของนักออกแบบ

คำสำคัญ: รูปแบบตัวอักษร, ท้องถิ่นภวัตน์, อัตลักษณ์, ชาวไทยมุสลิม

Abstract

The purposes of this study were: 1) To study the communication process in visual communication design and typeface usage that can show the identity of Muslims in Thailand. 2) To create a direction for typeface design that can enhance communication in visual communication design to reflect the identity of Muslims in Thailand. And 3) To develop typeface that can enhance communication in visual communication design That wants to reflect identity of Thai Muslim and is an alternative for designers to choose according to their objectives.

The research area is an ancient community of Thai Muslim by purposive sampling selection methods to get the information that represents the localization concept in Thailand by choose from an ancient monastery that has occurred from the late Ayutthaya period to the early Rattanakosin period, as well as the context of Muslim communities and including the concepts that are linked or influenced to the art and design of Islamic art in Thailand. The researcher used localization concept to develop the typeface to show the art of ancient Thai wisdom.

The researcher invited 3 expertise in typeface design and 3 expertise in Islamic arts to evaluate this design project. The result of the research was 2 Thai typeface design with localization concept can reflect Identities of Thai-Muslim, clearly, recognizable and represent the locality. It is an alternative for the designer who needs a job that reflecting Identities of Thai-Muslim or applied according to the designer's objectives.

Keywords: typeface design, localization, identities, Thai-Muslim

■ บทนำ

วิถีการดำเนินชีวิตในสังคมไทยที่ประกอบด้วยหลากหลายทางวัฒนธรรมและความเชื่อทางศาสนาในอดีตจนถึงปัจจุบันนั้นไม่ได้ทำให้ความเป็นไทยในตัวตนขัดแย้งกับความเชื่อทางศาสนาเลย ในทางตรงกันข้ามกลับสามารถผสมกลมกลืนกันกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมอย่างลงตัวและมีเสน่ห์

ศาสนาอิสลามให้ความสำคัญกับบริบทของสังคมและสิ่งแวดล้อม ในความแตกต่างของศาสนาในสังคมไทยนั้นมีการแสดงจุดร่วมทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจ เช่น การแห่ขันหมากในพิธีนิกะห์ (แต่งงาน) ของชาวไทยมุสลิม การทำบุญ 7 วัน 10 วันให้ผู้วายชนม์ การโกนผมไฟเด็ก ความเชื่อแบบไทยประเพณีได้แทรกซึมเข้ามามีส่วนร่วมกัพิธีกรรมทางศาสนาอย่างกลมกลืน ทำให้อัตลักษณ์ของความเป็นชาวไทยมุสลิมชัดเจนและแตกต่างจากผู้นับถือศาสนาอิสลามในประเทศอื่นๆ

ธรรมชาติของมนุษย์ที่ข่มรักและผูกพันกับแผ่นดินถิ่นเกิด โดยพื้นฐานหลักการของศาสนาอิสลามนั้นยังสนับสนุนให้รักและดูแลแผ่นดินถิ่นเกิดอยู่แล้วอีกด้วย

ศาสนาอิสลามมีบทบัญญัติว่าห้ามมีรูปเคารพหรือสัญลักษณ์ใดๆ แทนตัวพระผู้เป็นเจ้า ยกเว้นถ้าเจตนาหรือเป้าหมายของงานศิลปะชิ้นนั้นคือ การส่งเสริมสติปัญญา ศาสนาอิสลามก็ได้ห้าม ในอิสลามมีคำสอนของท่านศาสดานบีมุฮัมมัดตอนหนึ่งกล่าวว่า “แท้จริงพระองค์อัลลอฮ์นั้นทรงส่งางามยิ่ง และพระองค์ทรงโปรดปรานความสวยงาม” แต่หากศิลปะเหล่านั้นอยู่นอกเหนือขอบเขตของศาสนบัญญัติ และไม่ก่อให้เกิดการสร้างสรรคในทางที่ดี ในทางตรงกันข้ามหากทว่าศิลปะเหล่านั้นได้ทำลายศีลธรรมและขัดต่อศาสนบัญญัติ อิสลามก็ไม่สามารถยอมรับได้

เมื่ออิสลามได้เผยแพร่ไปในพื้นที่ต่างๆ บนโลกและเป็นที่ยอมรับของประชากรในพื้นที่หนึ่งจะถูกศึกษาไว้ซึ่งหลักการศาสนาหรือปรัชญาและแนวคิดโดยยึดเอาคัมภีร์อัลกุรอานและหะดีษ (คำพูดของศาสดามุฮัมมัด) แต่รายละเอียดของรูปแบบการปฏิบัติบางอย่างจะมีการปรับให้เหมาะสมและเข้ากับคนในพื้นที่นั้น เมื่อศาสนาอิสลามเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ออกยุคประวัติศาสตร์ กลุ่มชาติพันธุ์ที่คนไทยเรียกกันว่า

“แขก” คาดว่า หมายถึง ผู้นับถือศาสนาอิสลามโดยรวม เช่น ชาวเปอร์เซีย ชาวเติร์กที่เข้ามาค้าขายในประเทศไทย มีการพบหลักฐานที่บันทึกไว้ในพื้นที่ของประเทศไทยนั้น ได้ติดต่อสัมผัสกับชาวมุสลิมตั้งแต่ยุคสมัยสุโขทัยและช่วงกรุงศรีอยุธยาเรื่อยมา โดยชาวมุสลิมบางคนนั้นเป็นถึงขุนนางในราชสำนัก เช่น เจ้าพระยาบวรราชนายก (แฉกอะหมัด) เป็นมุสลิมเชื้อสายจากเปอร์เซีย และยังมี การเข้ามาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่นับถือศาสนาอิสลามจากหลายทิศทาง หลายช่วงเวลาและหลากหลายสาเหตุ เช่น ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีชาวมุสลิมอพยพมาจากมลายู ชาวและเปลี่ยนสัญชาติเป็นไทย นอกจากนี้ยังมีชาวมุสลิมอินเดียที่เข้ามาตั้งรกราก รวมถึงชาวมุสลิมจีนญวนที่หนีภัยการเบียดเบียนศาสนาหลังการปฏิวัติคอมมิวนิสต์ในประเทศจีนเข้ามาทางภาคเหนือของไทย (ประยูรศักดิ์ ชลาชนเดชะ, 2539)

หลักฐานทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับศิลปะอิสลามในประเทศไทยที่ปรากฏขึ้นในสมัยอยุธยาตอนกลางจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นซึ่งมีสยิดจะมีลักษณะเป็นศิลปะไทยประเพณีมากกว่าศิลปะอิสลาม ชาวไทยมุสลิมในสมัยนั้นมีความยึดหยุ่นในการดำรงชีวิต ทำให้ปรับตัวเข้ากับชุมชนท้องถิ่นได้ดี การสร้างมัสยิดมีการใช้รูปแบบลายไทยลงไปในโครงสร้างพื้นฐานของการตกแต่งมัสยิด (พิบูล วจิตรกรรม, 2554) นี่คือความเป็นเราที่มีมาเกี่ยวกับรูปแบบแนวคิดท้องถิ่นวิถีถิ่น (localization)

ช่วงเวลาที่เห็นชัดเจนที่สุดในการสร้างมัสยิดโดยใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณีคือรัตนโกสินทร์ตอนต้นประมาณปี พ.ศ. 2394 รูปแบบมัสยิดในพระนครจึงได้รับอิทธิพลจากรูปแบบวัดหรือวัง ส่วนมัสยิดที่อยู่รอบนอกพระนครในสมัยนั้น จะสร้างให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านสามัญชนตามสภาพพื้นถิ่น ใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นมาใช้สร้างให้เหมาะสมกับบริบทต่างๆ ในพื้นที่ (อาดิศร์ อิดริส รักษมณี, 2552)

“แวดล้อมคือตัวตน” คือ แนวคิดหลักที่ขบขันอัตลักษณ์ให้ชัด โดยสร้างสิ่งที่ทำให้เกิดความรู้สึกร่วมและการยอมรับได้โดยทันที (ไพโรจน์ ธีระประภา, 2561) ซึ่งผู้วิจัยขออธิบายความว่าสิ่งแวดล้อมที่อยู่รายรอบตัวของผู้นั้นในสังคมนั้นจะ

เป็นตัวบ่งบอกถึงวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในสังคมที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น แนวคิดนี้ทำให้ต้องกลับมาใส่ใจเรื่องราวของสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ช่างนอกมากกว่ารู้ว่าตัวเราเองมีอะไรบางอย่างอาจจะเข้ากับบริบทของพื้นที่นั้น บางอย่างอาจจะ

ขัดแย้งกับบางบริบทของพื้นที่นั้น ถ้าเราปฏิเสธภูมิปัญญาท้องถิ่นและไม่รู้สึกประทับใจกับสิ่งที่เรามี มันทำให้เราพัฒนาไปแบบถูกรอบโดยคนอื่นหรือเลียนแบบคนอื่น

ภาพที่ 1 ภาพมัสยิดบางหลวงหรือกุฎีขาว เป็นมัสยิดทรงไทยแห่งเดียวในโลก

เมื่อถึงคราวต้องย้ายหรือขยับขยายมัสยิดหรือเงื่อนไขที่มีความจำเป็นต้องทำการบูรณะซ่อมแซมเปลี่ยนแปลงหรือซ่อมสร้างใหม่ ไม่ผิดที่คนอื่นจะสร้างมัสยิดในแบบอาหรับหรือแบบตุรกีในประเทศไทย แต่ในทางกลับกันก็ควรมีคนที่ยังคำนึงถึงความเป็นท้องถิ่นและรักษาไว้ให้เป็นเอกลักษณ์ให้เรายังมีความหลากหลายในแบบที่เป็นตัวเรา บ้านเราเมืองเรา

ประเทศของเราเอาไว้ การบูรณะหรือฟื้นฟูโดยใช้วิถีคิดในแนวคิดรูปแบบทำให้เป็นพื้นถิ่น (localization) ทำได้ด้วยการปรับเปลี่ยนแนวคิดวิธีการให้เข้ากับความเป็นจริงของพื้นที่นั้น ๆ โดยไม่ขัดแย้งกับแกนหลักของศาสนามีความสวยงามและกลมกลืนแบบพื้นถิ่นและทำให้ความสามารถในการแสดงออกถึงความเป็นตัวตนของชาวไทยมุสลิมชัดเจนขึ้นได้

ภาพที่ 2 กุฎีใหญ่หรือมัสยิดต้นสนที่ถูกปรับปรุงทั้งหมด 3 ครั้ง

ลวดลายและอักษรประดิษฐ์ตามผนังมัสยิดที่อ่านได้บ้างอ่านไม่ได้บ้างมันไม่ใช่เป็นแค่เพียงลายเส้นที่หวัดไปมาอย่างไรจุดหมายแต่ทว่าลายเส้นและลวดลายที่ปรากฏอยู่ตามส่วนต่าง ๆ ของมัสยิดนั้นล้วนแล้วเป็นถ้อยคำที่ลึกซึ้งซึ่งที่มาจากผู้สร้างสรรค์ทุกสรรพสิ่งแห่งสากลโลกและถ้าไม่มีการเขียนมันก็ไม่มีการอ่านเกิดขึ้น

การออกแบบตัวอักษรเป็นสิ่งสำคัญมากในการสร้างเครื่องมือสื่อสารและสร้างส่วนประกอบที่สำคัญในการออกแบบหรือหากมองจากมุมมองทางด้านการจัดเก็บข้อมูลและการสื่อสารทางภาษาเชิงวัฒนธรรมก็ยิ่งสำคัญขึ้นไปอีก (อนุทิน วงศ์สรรคร, 2558)

ชุดตัวอักษรที่มีให้นักออกแบบเลือกใช้ใช้งานในปัจจุบัน เป็นชุดตัวอักษรที่ไม่สามารถสะท้อนอัตลักษณ์หรือสะท้อนเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มได้และยังมีจำนวนจำกัดมีให้เลือกใช้ไม่มาก นักออกแบบจึงสามารถเลือกใช้เท่าที่มีอยู่ไปประยุกต์ใช้เท่านั้น การใช้ตัวอักษรที่ออกแบบมาเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงบุคลิกตัวตน อัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ กลุ่มคน หรือองค์กรนั้น ๆ ได้จะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการสื่อสารในงานออกแบบมากขึ้น

■ วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารในงานออกแบบที่ผ่านการมองเห็นเป็นสำคัญ และลักษณะการใช้งานตัวอักษรที่สามารถสะท้อนอัตลักษณ์ของชาวไทยมุสลิมได้
2. เพื่อสร้างแนวทางการออกแบบตัวอักษรที่สามารถเพิ่มประสิทธิภาพการสื่อสารในงานออกแบบที่ผ่านการมองเห็นเป็นสำคัญที่ต้องการสะท้อนถึงอัตลักษณ์ชาวไทยมุสลิม
3. เพื่อออกแบบตัวอักษรที่สามารถเพิ่มประสิทธิภาพการสื่อสารในงานออกแบบที่ผ่านการมองเห็นเป็นสำคัญที่ต้องการสะท้อนถึงอัตลักษณ์ชาวไทยมุสลิม และเป็นทางเลือกให้นักออกแบบเลือกใช้ได้ตามวัตถุประสงค์

■ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงกระบวนการสื่อสารในงานออกแบบที่ผ่านการมองเห็นเป็นสำคัญ และลักษณะการใช้งานตัวอักษรที่สามารถสะท้อนอัตลักษณ์ของชาวไทยมุสลิมได้
2. แนวทางการออกแบบตัวอักษรที่สามารถเพิ่มประสิทธิภาพการสื่อสารในงานออกแบบที่ผ่านการมองเห็นเป็นสำคัญ ที่ต้องการสะท้อนถึงอัตลักษณ์ชาวไทยมุสลิม
3. ได้รูปแบบชุดตัวอักษรที่สามารถเพิ่มประสิทธิภาพการสื่อสารในงานออกแบบที่ผ่านการมองเห็นเป็นสำคัญที่ต้องการสะท้อนถึงอัตลักษณ์ชาวไทยมุสลิม และเป็นทางเลือกให้นักออกแบบเลือกใช้ได้ตามวัตถุประสงค์

■ ระเบียบวิธีวิจัย

การพัฒนาารูปแบบตัวอักษรไทยมุสลิมด้วยแนวคิดท้องถิ่นภูวัตน์เพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ชาวไทยมุสลิมโดยใช้พื้นที่

ที่เป็นชุมชนของชาวไทยมุสลิมในอดีตตามที่ถูกบันทึกผ่านหลักฐานด้านประวัติศาสตร์เป็นพื้นที่ที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย รวมถึงรวบรวมแนวคิดที่มีความเชื่อมโยงหรือมีอิทธิพลต่อรูปแบบศิลปะและการออกแบบของศาสนาอิสลามในประเทศไทย โดยมุ่งเน้นในการหาแนวคิดและแนวทางในการสะท้อนอัตลักษณ์ของชาวไทยมุสลิมผ่านการออกแบบตัวอักษรที่แสดงถึงภูมิปัญญาของคนสมัยก่อน โดยสามารถแบ่งเป็นขั้นตอนการดำเนินการวิจัยได้ดังนี้

1. การศึกษาปัญหาและข้อมูลพื้นฐานในพื้นที่

- 1.1 การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารในงานออกแบบที่ผ่านการมองเห็นเป็นสำคัญ ชิ้นงานศิลปะและการออกแบบ
- 1.2 เก็บข้อมูลชิ้นงานศิลปะและการออกแบบโดยเฉพาะการใช้ตัวอักษรในงานออกแบบที่ผ่านการมองเห็นเป็นสำคัญ
- 1.3 กำหนดผู้เชี่ยวชาญ กลุ่มเป้าหมายที่จะทำการสื่อสาร
- 1.4 การสร้างเครื่องมือในการวิจัย

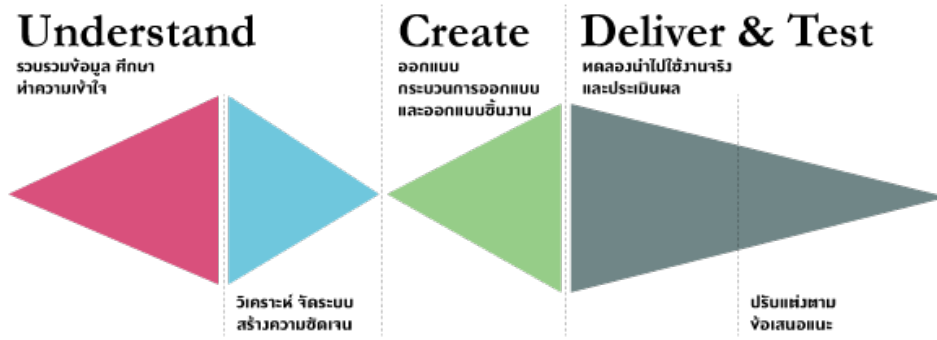
2. การวิเคราะห์แยกแยะข้อมูลและการกำหนดแนวทางในการออกแบบ

- 2.1 การศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแยกเป็นเชิงวัฒนธรรม ข้อมูลเชิงคุณภาพ ข้อมูลเชิงปริมาณ
- 2.2 กำหนดปัญหาทางการออกแบบ
- 2.3 วางแผนการออกแบบ กำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการวัดผล

3. การออกแบบและทดลอง

- 3.1 การสร้างชุดงานต้นแบบ
- 3.2 การทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างและผู้เชี่ยวชาญ
4. การนำเสนอผลงาน
- 4.1 การนำเสนองานเต็มรูปแบบ
- 4.2 การวัดและประเมินผลงาน
- 4.3 สรุปผลและเสนอแนะงานวิจัย

งานวิจัยเรื่องการพัฒนาารูปแบบตัวอักษรไทยมุสลิมด้วยแนวคิดท้องถิ่นภูวัตน์เพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ชาวไทยมุสลิมนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนไว้ดังนี้

ภาพที่ 3 ขั้นตอนและภาพรวมของกระบวนการวิจัย

ขั้นที่ 1 รวบรวมข้อมูลการใช้งานตัวอักษรไทยและอักษรอาหรับแยกประเภทลักษณะและบุคลิกจากการนำไปใช้ในประเทศไทยจากการนำมาใช้ในงานศิลปะหัตถกรรม จิตรกรรม และสถาปัตยกรรมในพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

ขั้นที่ 2 ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลโดยนำมาทำการจัดหมวดหมู่และวิเคราะห์เพื่อง่ายต่อการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำมาใช้ในการออกแบบกระบวนการออกแบบตัวอักษรไทยมุสลิมด้วยแนวคิดท้องถิ่นภวัตน์เพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ชาวไทยมุสลิม

ขั้นที่ 3 นำข้อมูลจากการวิเคราะห์มาหาแนวทางการสังเคราะห์กระบวนการออกแบบและทดลองออกแบบด้วยกระบวนการออกแบบที่ได้สังเคราะห์ขึ้น

ขั้นที่ 4 หาช่องทางเผยแพร่ผลงานเพื่อเป็นช่องทางรับฟังความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญและนักออกแบบกราฟิกและผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนาอิสลามเพื่อนำผลที่ได้มาปรับปรุงพัฒนางานตัวอักษรไทยมุสลิมด้วยแนวคิดท้องถิ่นภวัตน์เพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ชาวไทยมุสลิม

ขั้นที่ 5 ทำแบบสอบถามทัศนคติของผู้เชี่ยวชาญด้านกราฟิกนักออกแบบตัวอักษรและผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนาอิสลามที่มีต่อผลการวิจัย

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยนั้นผู้วิจัยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แสดงถึงแนวคิดท้องถิ่นภวัตน์ในประเทศไทยในช่วงปลายกรุงศรีอยุธยาจนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ รวมถึงการลงพื้นที่พบปะพูดคุยกับผู้คนในชุมชนรอบมัสยิด บ้านเรือนร้านค้ามุสลิมในย่านเก่าแก่ที่มีหลักฐานความเชื่อมโยงศิลปะอิสลามตามคำบอกเล่าของสืปบุษ และในการลงพื้นที่นี้ผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์ข้อมูลภาพถ่ายชิ้นงานศิลปะและ

การออกแบบจากอาจารย์สุกรี ซาเร็ม จากรายการบันทึกสยามอิสลามศิลป์และสถาบันศิลปะอิสลามแห่งประเทศไทย (Institute of Islamic Art Thailand) ซึ่งประกอบด้วยพื้นที่ดังนี้

1. มัสยิดบางหลวง (กุฎีขาว)
2. มัสยิดปากลัด (พระประแดง)
3. สุสานเจ้าพระยาบวรราชนายก (เฉกอะหมัด) มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
4. มัสยิดจักรพงษ์ (บางลำภู)
5. ร้านอาหารมุสลิม (บางรัก)
6. มัสยิดต้นสน (กุฎีใหญ่)
7. มัสยิดบ้านครัว (กองอาสาจาม)
8. มัสยิดช่อฟ้า (พระนครศรีอยุธยา)
9. มัสยิดตะเกียบโยคีณราชมีสินจาสยาม (พระนครศรีอยุธยา)
10. สถาบันศิลปะอิสลามแห่งประเทศไทย

■ กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาแนวคิดและรูปแบบของศิลปะอิสลามที่เกี่ยวข้องกับการใช้ตัวอักษรในศาสนสถานรูปแบบสถาปัตยกรรม ศิลปะและการออกแบบในประเทศไทย ทฤษฎีหรือแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยนี้มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิม เพราะมุสลิมในแต่ละพื้นที่มีบริบทที่แตกต่างกัน ทำให้มีประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่ต่างกัน การแสดงออกผ่านงานศิลปะจึงแตกต่างกันไปตามบริบทของพื้นที่นั้น ๆ เราเรียกทฤษฎีหรือแนวคิดนี้ว่า “ท้องถิ่นภวัตน์ (localization)”

ภาพที่ 4 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

■ **สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล**

ในงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิเพื่อให้ได้ข้อมูลที่แสดงถึงกระบวนการสื่อสารในงานออกแบบที่ผ่านการมองเห็นเป็นสำคัญและแนวทางการออกแบบตัวอักษรด้วยแนวคิดท้องถิ่นวิถีชีวิตที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยในช่วงปลายกรุงศรีอยุธยา

จนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์รวมถึงชุมชนมุสลิมที่มีความเก่าแก่ อ้างอิงจากการเก็บข้อมูลของสยามอิสลามศิลป์ของอาจารย์สุกรี ซาเร็ม โดยอาจมีข้อมูลที่เชื่อมโยงทั้งพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยและนอกพื้นที่ ข้อมูลมีการอ้างอิงถึงโดยสัปบุรุษของชุมชนมุสลิมเก่าแก่เพื่อให้ตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ตารางที่ 1 งานศิลปะและการออกแบบที่ใช้แนวคิดท้องถิ่นวิถีชีวิตในการออกแบบที่อยู่ในพื้นที่วิจัย

ตัวชิ้นงาน	รายละเอียดชิ้นงาน	สถานที่พบ/ผู้ออกแบบ
	งานออกแบบตัวอักษรอาหรับ ในรูปทรงพระมหาพิชัยมงกุฎ (อายุ 40 ปี)	“ร้านอาหารมุสลิม” ร้านอาหารมุสลิมเก่าแก่ บนถนนเจริญกรุง สามแยกบางรัก ใกล้โรงเรียนอัสสัมชัญบางรัก กรุงเทพฯ นักเขียนอักษรประดิษฐ์ชาวไทย (ชื่อคุณวันชัย ไม่ทราบนามสกุล)
	แบบร่างตราปักบนเสื้อ “ยูบ๊ะ (เสื้อสวมชั้นนอกเป็นเกียรติยศ)” เป็นตรา วปร. (ในรัชกาลที่ 6) พร้อมภาษาอาหรับ “มูรอียุดดิน (องค์อุปถัมภ์)” และตัสเบียฮ์ (สายลูกประคำ)	พบบนเสื้อ “ยูบ๊ะ (เสื้อสวมชั้นนอกเป็นเกียรติยศ)” ในการพระราชทานเสื้อคือหม่อม ในรัชกาลที่ 6 พ.ศ. 2459
	ตราอักษรอาหรับ ที่เป็นคำกล่าว ชะฮาดะฮ์ หรือคำปฏิญาณตนเข้ารับอิสลาม ติดอยู่บนหน้า บันธรรมมาศ หรือมีมับร์ แวดล้อมด้วยงาน สลักไม้ลงสีทองประดับกระจก ประกอบกับ ลายไทยดอกพุดตาน	ตั้งอยู่ภายในมัสยิดตะเกียโยคิมราชมีสจินจาสยาม พระนครศรีอยุธยาเก่าแก่ราว 400 ปี

ตารางที่ 1 งานศิลปะและการออกแบบที่ใช้แนวคิดท้องถิ่นภวัตน์ในการออกแบบที่อยู่ในพื้นที่วิจัย (ต่อ)

ตัวชิ้นงาน	รายละเอียดชิ้นงาน	สถานที่พบ/ผู้ออกแบบ
	อักษรประดิษฐ์ภาษาอาหรับผูกเป็นตราพระราชลัญจกรพระครุฑพ่าห์ ซึ่งเป็นตราแผ่นดินของไทย โดยไล่อ่านเรียงตามลำดับจากด้านบน คือพระนามพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าถัดมา คือ พระนามศาสนานบีมุฮัมมัด และสุดท้าย คือ ชื่อของคอลีฟะฮ์ทั้ง 4 คน	ตีพิมพ์ในปฏิทินที่แจกเป็นของขวัญในงานเมาลิดกลางปี 2514 สมัยจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี
	ซุ้มประตูรับเสด็จในหลวง รัชกาลที่ ๙ เมื่อครั้งที่พระองค์ทรงเสด็จพระราชดำเนินผ่านหน้ามัสยิดดารอสอาดะห์ ปากลัด พระประแดง คณะมุสลิมย่านทุ่งครุ บางมด และพระประแดงได้ร่วมกันจัดซุ้มรับเสด็จโดยเขียนคำถวาย "ทรงพระเจริญ" ด้วยอักษรไทยที่เขียนตามลักษณะคล้ายอักษรอาหรับ	มัสยิดดารอสอาดะห์ ปากลัด พระประแดง สมุทรปราการ ออกแบบโดย ฮัจยีฮัดดีน ยามาดี เป็นมุสลิมเชื้อสายมลายู เมื่อปี พ.ศ. 2507
	ตัวอักษรไทยประดิษฐ์ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจมาจากตัวอักษรที่เขียนว่า "เจริญ" บนอาคารกระเบื้องในสมัยรัชกาลที่ ๕ และคำว่า เจก อะหมัด อยู่บนประตูทางเข้ามัสยิดหรืออาคารครอบสุสานฝังศพปฐมจุฬาราชมนตรีเจ้าพระยาบวรราชนายก (เจกอะหมัด)	สุสานเจ้าพระยาบวรราชนายก (เจกอะหมัด) ภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ออกแบบโดย คุณทำเนียบ แสงเงิน เป็นมุสลิมนิกายชีอะห์ เชื้อสายเปอเซียร์
	ซุมทิสแผ่นไม้แกะสลักอักษรประดิษฐ์ภาษาอาหรับผูกเป็นคำปฏิญาณตัวเข้ารับอิสลาม (ชฮาดะห์)	คาดว่าถูกสร้างขึ้นปลายกรุงศรีอยุธยามีอายุประมาณ 300 ปี มีร่องรอยถูกทำลายด้วยการเผาหลายน้ำมาติดที่ทำน้ามัสยิดต้นสน
	มิมบรหรือธรรมมาศและเมียะร็อบ สำหรับอิหม่ามนำละหมาดแวดล้อมด้วยงานสลักไม้ลงสีทองประดับกระจก ประกอบกับลายไทยดอกพุดตานอย่างไทยประเพณี	ตั้งอยู่ในมัสยิดตะเกียโยคินราชมิสจินจาสยามพระนครศรีอยุธยาเก่าแก่ราว 400 ปี

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลชิ้นงานศิลปะและการออกแบบผู้วิจัยได้ให้ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะอิสลามและด้านศาสนาอิสลามจำนวน 3 ท่าน ได้ทำการคัดเลือกงานศิลปะและการออกแบบที่แสดงถึงแนวคิดท้องถิ่นภวัตน์มากที่สุด โดยเจาะจงเฉพาะด้านที่มีการใช้งานตัวอักษรซึ่งประกอบด้วย

ชิ้นงานศิลปะและการออกแบบจำนวน 2 ชิ้น โดยทั้ง 2 ชิ้นสามารถสะท้อนอัตลักษณ์ของชาวไทยมุสลิมตามชาติพันธุ์เดิมได้ ชิ้นแรก คือ ตัวอักษรไทยประดิษฐ์สุสานเจ้าพระยาบวร-ราชนายก (เจกอะหมัด) ภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏ-พระนครศรีอยุธยา ออกแบบโดย คุณทำเนียบ แสงเงิน เป็น

มุสลิมนิกายชีอะห์ เชื้อสายเปอเซียร์ ชั้นที่สอง คือ ชูมัรรับเสด็จ ในหลวง ร.9 โดยเขียนคำถวาย “ทรงพระเจริญ” ด้วยอักษรไทยที่เขียนตามลักษณะคล้ายอักษรอาหรับออกแบบโดย ฮัจยีฮัดดีน ยามาลี เป็นมุสลิมเชื้อสายมลายู ผู้วิจัยทำการทดลองการออกแบบตัวอักษรโดยใช้แนวคิดเดิมของผู้ที่เคย

ออกแบบไว้ ซึ่งเป็นตัวอักษรประดิษฐ์ที่มีเฉพาะบางตัว ซึ่งการออกแบบตัวอักษรทั้งหมดผู้วิจัยจึงต้องทดลองประยุกต์ตัวอักษรที่เหลือเองจากตัวที่มีอยู่ด้วยแนวคิดท้องถิ่นวิวัตน์ ซึ่งเป็นรากฐานเดียวแนวคิดเดิมของผู้ที่เคยออกแบบไว้

ภาพที่ 5 ชิ้นงานศิลปะและการออกแบบที่นำมาเป็นต้นแบบในการออกแบบชุดตัวอักษร

ภาพที่ 6 การทดลองสร้างแบบตัวอักษรที่พัฒนาจากแนวคิดท้องถิ่นวิวัตน์

ภาพที่ 7 การทดลองสร้างแบบตัวอักษรที่พัฒนาจากแนวคิดท้องถิ่นวิถีตน

ภาพที่ 8 การทดลองสร้างแบบตัวอักษรที่พัฒนาจากแนวคิดท้องถิ่นวิถีตน

จากการทดลองทำแบบร่างผู้วิจัยได้ทำการพัฒนา รูปแบบตัวอักษรไทยด้วยแนวคิดท้องถิ่นวิถีตน เพื่อสะท้อน อัตลักษณ์ชาวไทยมุสลิมได้ 2 รูปแบบ ที่สามารถสะท้อน อัตลักษณ์ของชาวไทยมุสลิม 2 ชชาติพันธุ์ คือ เปอร์เซีย

กลุ่มชาติพันธุ์แรกที่เข้ามามีบทบาททางการเมือง ในสมัยกรุงศรีอยุธยาและมาลาญซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มี ประชากรจำนวนมากที่สุดในประเทศไทย

รูปแบบที่ 1 ชุดตัวอักษรชื่อ Check Amad เพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ของชาวไทยมุสลิม ชชาติพันธุ์เปอร์เซีย

ก ข ค ง จ ฉ ฌ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ ด ต ถ ท
ธ น บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม ย ร ล ว ศ ษ ส ห ฬ อ ฮ
๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐
๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐

รูปแบบที่ 2 ชุดตัวอักษรชื่อ Thai x Islamic เพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ของชาวไทยมุสลิม ชชาติพันธุ์มาลายู

ก ข ค ง จ ฉ ฌ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ ด ต ถ ท
ธ น บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม ย ร ล ว ศ ษ ส ห ฬ อ ฮ
๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐
๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐

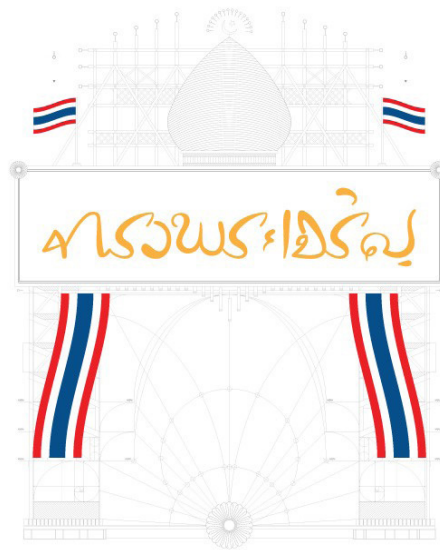
■ **การประเมินผลงานออกแบบ**

ผู้วิจัยทำการออกแบบและพิมพ์โปสเตอร์ขนาด 100x100 ซม. จำนวน 2 ชิ้น เพื่อนำเสนอการใช้ตัวอักษร

ทั้ง 2 รูปแบบโดยออกแบบภาพประกอบให้มีความเกี่ยวข้อง และเชื่อมโยงกับชุดตัวอักษรทั้ง 2 ชุด

ภาพที่ 9 การออกแบบภาพประกอบเพื่อนำเสนอชุดตัวอักษร Check Amad

ภาพที่ 10 การออกแบบภาพประกอบเพื่อนำเสนอชุดตัวอักษร Thai x Islamic

โดยใช้ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบตัวอักษรจำนวน 3 ท่าน และผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะอิสลามและด้านศาสนาอิสลามจำนวน 3 ท่าน ประเมินคุณภาพของผลงานโดยแบบประเมินที่ใช้ทฤษฎีท้องถิ่นภวัตน์และแนวคิดแวดล้อม คือ ตัวตน (ไพโรจน์ ธีระประภา, 2561) รายละเอียดดังนี้

1. รูปแบบตัวอักษร

- 1.1 มีความชัดเจนและจดจำได้ง่าย
- 1.2 มีความสวยงาม
- 1.3 สะท้อนถึงความเป็นท้องถิ่น

2. การออกแบบตัวอักษร

- 2.1 ความเป็นเอกภาพ
- 2.2 สามารถสะท้อนอัตลักษณ์ชาวไทยมุสลิม
- 2.3 มีขนาดสัดส่วนสัมพันธ์กับการมองและการ

ย่อขยาย

3. การใช้งาน

- 3.1 มีความเหมาะสมกับการนำไปประยุกต์ใช้
- 3.2 มีความสะดวกในการนำไปใช้

ผลการประเมิน

ในประเด็นรูปแบบตัวอักษรที่ออกแบบด้วยแนวคิดท้องถิ่นภวัตน์เพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ชาวไทยมุสลิมในด้านความชัดเจนและจดจำได้ง่าย ความสวยงาม และสะท้อนถึงความเป็นท้องถิ่นสำหรับรูปแบบที่ 1 ชื่อฟอนต์ Check Amad อยู่ในเกณฑ์ดี ตามค่าเฉลี่ยที่ 4.34 3.67 และ 4.34 รูปแบบที่ 2 ชื่อฟอนต์ Thai x Islamic อยู่ในเกณฑ์ดี ตามค่าเฉลี่ยที่ 5.00 4.34 และ 3.67 ตามลำดับ

ในประเด็นการออกแบบตัวอักษรในด้านมีความเป็นเอกภาพ สามารถสะท้อนอัตลักษณ์ชาวไทยมุสลิม ชัดเจน ความมีระเบียบแบบแผน และมีขนาดสัดส่วนสัมพันธ์กับการมองและการย่อขยาย สำหรับรูปแบบที่ 1 ชื่อฟอนต์ Check Amad อยู่ในเกณฑ์ดี ตามค่าเฉลี่ยที่ 4.34 3.67 และ 4.34 รูปแบบที่ 2 ชื่อฟอนต์ Thai x Islamic อยู่ในเกณฑ์ดี ตามค่าเฉลี่ยที่ 3.67 4.34 และ 3.67 ตามลำดับ และในประเด็นการใช้งานในด้านมีความเหมาะสมกับการนำไปประยุกต์ใช้ และมีความสะดวกในการนำไปใช้ สำหรับรูปแบบที่ 1 ชื่อฟอนต์ “Check Amad” อยู่ในเกณฑ์ดี ตามค่าเฉลี่ยที่ 4.34 และ 4.34 รูปแบบที่ 2 ชื่อฟอนต์ “Thai x Islamic” อยู่ในเกณฑ์ดี ตามค่าเฉลี่ยที่ 3.67 และ 4.34 ตามลำดับ

โดยชุดตัวอักษรไทยทั้ง 2 รูปแบบซึ่งประกอบด้วยชุดตัวอักษรที่เป็นตัวแทนของชาวไทยมุสลิมสองชาติพันธุ์เปอเซียร์ คือ ชุดตัวอักษร Check Amad และมาลาญ คือ ชุดตัวอักษร Thai x Islamic โดยใช้แนวคิดท้องถิ่นภวัตน์ในการออกแบบเพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ชาวไทยมุสลิมทั้งสองชาติพันธุ์นั้น โดยจากการประเมินงานออกแบบมีผลดังนี้มีมีความชัดเจนจดจำได้ง่าย มีความสวยงาม สะท้อนถึงชาติพันธุ์เดิมและความเป็นท้องถิ่น โดยตัวอักษรทั้ง 2 รูปแบบเป็นชุดตัวอักษรที่สามารถเพิ่มประสิทธิภาพการสื่อสารในงานออกแบบที่ผ่านการมองเห็นเป็นสำคัญที่ต้องการสะท้อนถึงอัตลักษณ์ชาวไทยมุสลิม และเป็นทางเลือกให้นักออกแบบเลือกใช้ได้ตามวัตถุประสงค์

■ ปัญหาที่พบในงานวิจัย

1. การเก็บข้อมูลในพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยมีความยากลำบากเพราะบางชิ้นงานติดตั้งอยู่ในส่วนที่เข้าถึงบางชิ้นงานไม่สามารถเคลื่อนย้ายเพราะเป็นชิ้นงานเก่าแก่ต้องใช้ความระมัดระวังสูง
2. ชิ้นงานที่น่าสนใจบางชิ้นรายละเอียดของงานได้เสื่อมสภาพไปตามกาลเวลาไม่สามารถนำมาถอดแบบได้อีก
3. หลายชิ้นงานไม่ได้รับการบันทึกหรือศึกษาว่าถูกสร้างโดยใครในสมัยใดโดยชาติพันธุ์ใด

■ ข้อเสนอแนะ

1. แนวทางการใช้แนวคิดท้องถิ่นวิถีชีวิตและแนวคิดแวดล้อม คือ ตัวตนเพื่อออกแบบตัวอักษรทั้ง 2 รูปแบบ ทำให้ได้รูปแบบตัวอักษรที่เหมาะสมและสามารถสะท้อนถึงอัตลักษณ์ของชาวไทยมุสลิมได้
2. รูปแบบตัวอักษรเดิมที่ถูกออกแบบไว้เหมาะกับคำหรือหัวข้อถูกสร้างเพื่อใช้งานในช่วงนั้น เมื่อเอามาใช้ในคำอื่นบางครั้งอาจยังไม่ลงตัวเท่าที่ควร
3. รูปแบบตัวอักษรทั้ง 2 รูปแบบ เหมาะกับการนำไปใช้เป็นหัวข้อ (headline) ไม่เหมาะที่จะใช้งานเมื่อมีขนาดเล็กและไม่เหมาะในการใช้งานในประโยคยาว
4. ควรวิจัยครั้งต่อไปเพื่อพัฒนารูปแบบตัวอักษรสำหรับใช้งานเมื่อมีขนาดเล็กและในการใช้งานในประโยคยาว ๆ

■ เอกสารอ้างอิง

- ประยูรศักดิ์ ชลาชนเดชะ. (2539). *มุสลิมในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการหอสมุดกลางอิสลาม.
- พิบูล วจิตรกรรม. (2554). *รูปแบบศิลปะอิสลามในมัสยิดในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- ไพโรจน์ อีระประภา. (2561). *สุจิตร์นิทรรศการ ๑๐๐ แรบบันดาลไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยกระทรวงวัฒนธรรม.
- อนุทิน วงศ์สรรคร (บรรณาธิการ). (2558). *บันทึกการบรรยาย ๑๐๑101*. กรุงเทพฯ: คัดสรร ดีมาก.
- อาดิศร์ อิดรีส รัชมณี. (2552). *แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมมัสยิดในกรุงเทพฯ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาสถาปัตยกรรม)*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.